

KATECHETICKÉ SMĚRNICE
ČESKÉ BISKUPSKÉ
KONFERENCE

VYDAL SEKRETARIÁT ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE
PRAHA 1994
(PRO VNITŘNÍ POTŘEBU)

KATECHETICKÉ SMĚRNICE

ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE

ZÁKLADNÍ TEZE

1. Bůh přichází k člověku ze své vůle a potřeb lidského společenství. Člověk je objektem Boží lásky, která vyvrcholila příchodem Božího Syna Ježíše Krista a jeho smírnou obětí za vykoupení lidstva. Člověk se tak stal Božím dítětem a tím jeho spolupracovníkem.

2. Církev jako společenství bratří a sester tvoří mystické tělo, jehož hlavou je sám Kristus. V Kristu je znamením a prostředkem důvěrného spojení s Bohem a jednoty všech pokolení. V církvi pokračuje Kristovo tajemství jako tajemství spásy a vykoupení lidí. Má hierarchické uspořádání: Boží lid je veden svými pastýři – biskupy a nejvyšším pastýřem – papežem, jemuž jsou všichni podřízeni. Má účast na Kristově prorockém poslání a shromážděna Božím slovem toto slovo přijímá a hlásá celému světu. Je institucí, jíž bylo svěřeno všeobecné spásonosné poslání a Učitelství, který bdí nad čistotou víry a hlásání Božího slova.

Katecheze je církevní činností, která systematickým zprostředkováním vhodné nauky se stará, aby víra lidí se stala živou, rozvinutou a činorodou. Prostřednictvím katecheze by měl každý člověk poznat Boží plán, hledat poslední smysl života a dějin a tak postavit osobní a společenský život do služeb Božímu království, poznat tajemství Církve jako společenství těch, kteří věří evangelium a utvářejí podle něho systematicky svůj život. Jinými slovy katecheze disponuje lidmi, aby přijali Bohem nabízenou milost a působením Ducha svatého se důsledně nasměrovali na cestě za Kristem.

3. Katecheté jsou důležitými spolupracovníky diecézního biskupa, jemuž jsou ve své katechetické činnosti podřízeni. Biskup vytváří podmínky pro tuto práci.

4. Na národní úrovni za přehlednost a jednoznačnost katechetického působení zodpovídá biskup pověřený Českou biskupskou konferencí (zkr. ČBK). Organizační systém by měl umožňovat každému katechetovi (duchovnímu i laikovi) vznášet své podněty a připomínky.

5. Předkládaný dokument vychází ze situace církve i jednotlivých věřících, hledajících i nevěřících. Proto se zabývá zásadami jak prvotní evangelizace, tak systematickou katechezí pro všechny věkové a sociální skupiny.

6. Předkládaný dokument má na zřeteli rozdílnost jednotlivých místních církví a využívá rovinu školy, farnosti i církevních řádů, hnutí i jiných aktivit.

7. Předkládaný dokument upravuje katechetickou činnost na národní úrovni. Vychází z Všeobecného katechetického direktoria (dále VKD) z 11. dubna 1971 a rozpracovává ho na konkrétní podmínky.

ÚVOD

Církev v naší vlasti byla ve své nedávné minulosti z Božího dopuštění lidskou zvlí nucena omezit v mnohem větší míře svoji vnější činnost, než jak to odpovídá jejímu poslání ve světě. Po pádu totality se v ČR formálně přihlásilo ke katolické církvi 30 až 40 % obyvatel, skutečně praktikujících křesťanů je však méně.

Církev však získala nové hodnoty, jak se říká v závěrečném dokumentu synody O nové evangelizaci Evropy: „Církev, která byla ochuzena ve svých strukturách a prostředcích, se však současně naučila vkládat důvěru v Boha“ (UTS). Ve snaze navrátit se ke kořenům křesťanství obracíme pozornost k životu prvotní církve, abychom tam hledali inspiraci pro současné pastorační působení u nás:

„...všichni setrvali v apoštolském učení, v bratrském společenství, v lámání chleba a v modlitbách“ (Sk 2,42).

Evangelizaci i katechezi je tedy nutno chápat především jako příklad života z víry. Tak bude hledajícím patrné, že víra v Trojjediného Boha, který přichází k člověku, i život podle křesťanských zásad není něco překonaného, ale přináší radost a pokoj.

Formaci člověka v tomto smyslu nikdy nelze provádět pouze naukou nebo jen nějakým výkladem. „...všichni setrvali v apoštolském učení...“

Znalosti víry jsou tedy nezbytné, ale musí být dosvědčeny „bratrským společenstvím“, které je nutno spoluvytvářet s dětmi, mládeží i dospělými v rodinách, farnostech i v celé církvi. Tak to dělali první křesťané, kteří přiváděli hledající vzájemné lásky, důvěry a porozumění.

Vrcholem života ve společenství je slavení eucharistie, odkud jsou věřící rozesíláni „do celého světa“, aby „hlásali evangelium všemu tvorstvu“, (Mk 16,15).

„...na modlitbách ...“ znamená v této situaci předávat praxi modlitby jak soukromé (Mt 6,6), tak ve společenství (Mt 18,19) a zejména učit lidi „vidět každodenní zázraky vyslyšení“.

ČÁST I. – SOUČASNÁ SITUACE V ČR

Všeobecně je dnešní doba charakterizována zásadní změnou postoje lidí k civilizačnímu pokroku. Tyto postmoderní tendence se vyznačují stále se zvětšující nedůvěrou v možnosti lidstva pomocí rozvoje vědy, techniky a rostoucího blahobytu dosáhnout spokojenosti v sociálně spravedlivé společnosti. Člověk – „Neomezený pán dějin“ je zvyklý ve své nadřazenosti pohledem na rostoucí kriminalitu sobectví a životní prostředí. Tak se lidská společnost nachází na jedné straně v hluboké frustraci, na druhé straně hledá nevědomky či vědomě něco, co přesahuje její omezené možnosti.

V ČR navíc byla kontinuita víry narušena komunistickou ideologií a to má své následky i v současnosti. Ke všeobecné sekularizaci tak u nás přistoupila tvrzení, která náboženství diskreditují buď z pozůstatků lživé propagandy nebo předsudky o zastaralosti všeho náboženského. Náš postmoderní člověk ve své existenci hledá proto řešení v náboženství velmi obtížně, přestože jde o poselství důvěry v člověka, opřené o Boha, s nabídkou naděje. Touha po transcendentálním rozměru dnešní sekularizované společnosti je využívána sektami, které nabízejí člověku přenesení do „vyšších sfér bytí“ – hnutí typu New Age usilují o zbožštění člověka, jiné sekty o jeho splnutí se společenstvím vyvolených. Častou metodou je přitom „vymývání mozků“, a to rafinovaně volenými psychologickými metodami.

S fenoménem sekt se církev musí vyrovnávat nabídkou společenství a zdůrazňováním obnoveného člověka vykoupeného Kristem.

I u nás jsme svědky častého úsilí o zajištění budoucnosti jen pro určitou skupinu lidí bez ohledu na globální potřeby a sociální politiku. Konkurenční boj v ekonomické sféře i u nás má za následek prudce vzrůstající rozdíly mezi bohatstvím bohatých a chudobou chudých.

U mnoha lidí u nás je úloha církve redukována jen na pouhý humanismus, který prakticky opomíjí Boha, ale nemá sílu přehlušit v člověku jeho sobectví. U řady lidí se můžeme setkat se značným nepřátelstvím k církvi (zvláště mezi pedagogy). Mezi lidmi se dnes šíří všeobecný pesimismus až apatie a strach z budoucnosti.

Takto postiženou civilizaci může oslovit právě církev radostnou zvěstí, že Bůh každého člověka nekonečně miluje a nabízí mu záchranu v jeho zdánlivě bezvýchodné situaci.

ČÁST II. – KATECHEZE V SOUČASNÉM POSLÁNÍ CÍRKVE

(Význam, cíl, účinnost)

Služba slova v církvi

Služba slova má různé formy přiměřené podmínkám, ve kterých se vykonává, a cíli, kterého chce dosáhnout. Jednou z jeho forem je i katecheze jako systematické vedení ve víře.

První formou je EVANGELIZACE neboli MISIE (někdy se též nazývá misijní hlásání), jehož cílem je vzbuzení prvního úkonu víry (srv. CD 11, 13; AG 6, 13, 14). Tímto úkonem lidé začínají přijímat slovo Boží.

Jinou formou je KATECHEZE, což je základní poučování církve o skutečnosti naší spásy. Jejím „cílem je, aby lidé pomocí vhodně předložené nauky měli živou, rozvinutou a čínorodou víru“ (CD 14).

Existuje i LITURGICKÁ FORMA v rámci slavení liturgie, zejména eucharistie – např. homilie (srv. SC 33, 52; IO 54).

Další – TEOLOGICKÁ FORMA - je systematickou rozpravou o pravdách víry a vědecký výzkum těchto pravd.

Je vhodné uvedené formy rozlišovat, neboť každá z nich má vlastní zákony. V konkrétní praxi pastorační služby jsou však mezi sebou úzce spojené.

Symposium „Náboženská výchova na veřejných školách“ (Řím, duben 1991) ukázalo, že v poslední době dochází k značné diferenciaci vývoje katecheze a evangelizace v různých zemích.

Formy katecheze

Katechetická činnost má různé formy podle různorodých situací a potřeb.

České země patří mezi území s tisíciletou křesťanskou tradicí, násilně přervanou padesátiletým obdobím skryté nebo veřejné ateistické propagandy a s tím související převýchovy obyvatel. Proto dnes musí být evangelizaci a katechezím v našich zemích věnována mimořádná pozornost. Přitom je třeba používat moderních výsledků teologie, pedagogiky, psychologie a dalších věd, o něž se opírá novodobá náboženská výchova různých zemí.

Při evangelizaci nebo katechezi je nutno vycházet ze situace místních církví. Na územích, kde má církev význačné zastoupení, lze provádět katecheze obvyklým způsobem, t.j. pomocí náboženské výchovy na školách nebo ve farnostech. V oblastech „misijních“, kde nejsou věřící, je třeba hledat jiné formy – především v působení křesťanských vychovatelů nebo pedagogů - prostřednictvím ostatních vyučovacích předmětů nebo dohodnutými vstupy katechetů do prosociální nebo etické výchovy, občanské a rodinné výchovy...

Je třeba uznat oprávněnost katechetického vyučování jak po linii **ŠKOLSTVÍ**, tak na úrovni **FARNOSTÍ** nebo církevních řádů a hnutí, působících u nás. Každá z uvedených forem má totiž své nezastupitelné přednosti: Ve školách je větší pravděpodobnost, že budou přicházet též děti z nevěřících rodin, ve farnostech zas nepůsobí různé rušivé jevy – zejména posměch spolužáků a pedagogů, který u slabších jedinců vyvolává nežádoucí stres.

S ohledem na situaci v některých oblastech ČR zatím obecně nedoporučujeme zavádět odlišné způsoby katecheze na školách od katechezí farních.

Doporučuje se však, aby konkrétní příprava na první přijetí svátosti smíření a Eucharistie (tzv. blízká příprava) byla prováděna ve farnosti nebo alespoň ve spolupráci s knězem, do jehož farnosti děti náležejí. Je třeba, aby kněz nebo katecheta se též poradil s rodiči dětí, které by měly svátosti přijmout, a získat od nich souhlas.

Lze se snadno přesvědčit, že ve všech věkových kategoriích lidí – až na malé výjimky – existuje značná neznalost učení církve. Proto je třeba hlásat radostnou zvěst od základů ve všech vrstvách obyvatel – u předškolních a školních dětí, mládeže, ale i dospělých (včetně lidí nemocných a starých).

Zvláště je potřebné nabízet a konat katecheze pro mládež, a to jak pro středoškolskou a učňovskou, tak i pro vysokoškolskou (dostatečně kvalifikovaně), dokonce i pro mládež, která je již v pracovním procesu. Pohled evangelia jim může pomoci řešit problémy jejich věku, které jsou u mnohých z nich zesíleny prožitým rozvratem rodiny a následnou psychickou labilitou.

Úlohy evangelizace

„Základem, středem a zároveň i vrcholem evangelizace a jejího úsilí zůstane vždy jasné vyznání, že v Ježíši Kristu, Božím Synu, který se stal člověkem, zemřel a vstal z mrtvých, se poskytuje **každému člověku možnost spásy jako dar Boží milosti a dobrotivosti**“ (EN 27).

Objektem provádění prvotní evangelizace je nejméně 80 procent obyvatelstva naší země. Většina z nich však by těžko přijímala evangelizační službu kněží, neboť v důsledku dlouho působící protináboženské propagandy je naplněna předsudky, velkým odstupem a neochotou k jakékoliv komunikaci s nimi. Proto zejména pro službu prvotní evangelizace je nepostradatelná účast laiků. „... nejvhodnější znamení i pro naši dobu, které ukazuje, že Kristus žije ve svých věrných, je svědectví, které podává laik celým svým životem, pramenícím z víry, naděje a lásky. Apoštolátem slova, který je nutný za určitých okolností, zvěstují laici Krista, vysvětlují jeho učení, šíří je každý podle svého postavení a vědění a věrně je vyznávají“ (AA 16).

Část III. – Křesťanské poselství

Tato část byla připomínkována s ohledem na nový Katechismus katolického náboženství, a tedy bude Kongregací pro klerus přepracována. Než bude známa nová podoba této kapitoly, je stávající formulace Všeobecného katechetického direktoria závazná (VKD, čl. 36 – 39, ČBK 1994).

Aby nebyla vynechána žádná katechetická oblast, doporučuje se konfrontace s Katechismem katolické církve. Pro úplnost se zde uvádí jeho členění podle obsahu (pro větší přehlednost jsou kapitoly očíslovány):

KATECHIZMUS KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ (USPOŘÁDÁNÍ)

PŘEDMLUVA

1. VYZNÁNÍ VÍRY

1.1 Věřím – věříme

1.1.1 Člověk je „schopen“ (poznávat) Boha

1.1.2 Bůh jde vstříc člověku

1. Boží zjevení
2. Předávání Božího zjevení
3. Písmo svaté

1.1.3 Člověk odpovídá Bohu

4. Věřím
5. Věříme

1.2 Vyznání křesťanské víry

1.2.1 „Věřím v Boha Otce“

1. Věřím v Boha
2. Otec
3. Všemohoucí
4. Stvořitel
5. Nebe a země
6. Člověk (jako Boží obraz)
7. Pád

1.2.2 „Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího“

1. Radostná zvěst: Bůh poslal svého Syna – „Zvěstoval.“
2. „A v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho“
3. Ježíš Kristus byl počat z Ducha svatého a narodil se z Marie Panny “
4. Ježíš Kristus „trpěl pod Ponciem Pilátem, byl ukřižován, zemřel a byl pohřben“

1.2.3 Ježíš Kristus „byl pohřben“

5. Ježíš Kristus sestoupil do pekel (podsvětí), třetího dne vstal z mrtvých
6. Ježíš Kristus „vstoupil na nebesa, sedí na pravici Boha, Otce všemohoucího“
7. „...odtud přijde soudit živé i mrtvé“

1.2.3 Věřím v Ducha svatého

8. „Věřím v Ducha svatého“
9. „Věřím ve svatou církev obecnou“
Církev v Božím plánu
Církev, Boží lid, Kristovo tělo, chrám Ducha svatého
Církev je jedna, svatá, katolická a apoštolská
Věřící – hierarchie, laici, zasvěcený život
Společenství svatých
Maria – Matka Kristova, Matka církve
10. „Věřím v odpuštění hříchů“
11. „Věřím ...ve vzkříšení těla“
12. „Věřím v život věčný“

2. SLAVENÍ KŘESŤANSKÉHO TAJEMSTVÍ

2.1 Svátostná ekonomie

2.1.1 Velikonoční tajemství v časně církvi

1. Liturgie – dílo Nejsvětější Trojice
2. Velikonoční tajemství ve svátostech církve

- 2.1.2 Svátostné slavení velikonočních tajemství
 - 3. Slavení Liturgie církve
 - 4. Liturgické odlišnosti a jednota tajemství
- Liturgické tradice a všeobecnost církve – Liturgie a kultury
- 2.2 Sedm svátostí církve
 - 2.2.1 Svátosti uvedení do křesťanského života
 - 1. Svátost křtu
 - 2. Svátost biřmování
 - 3. Svátost eucharistie
 - 2.2.2 Svátosti uzdravování
 - 4. Svátost pokání a smíření
 - 5. Pomazání nemocných
 - 2.2.3 Svátosti k službě společenství
 - 6. Svátost svěcení kněžstva
 - 7. Svátost manželství
 - 2.2.4 Jiné liturgické slavnosti
 - 8. Svátostiny
 - 9. Křesťanský pohřeb

3. ŽIVOT V KRISTU

3.1 Povolání člověka: život v Duchu svatém

3.1.1 Lidská důstojnost

- 1. Člověk jako Boží obraz
- 2. Naše povolání k blaženosti
- 3. Lidská svoboda
- 4. Mravnost lidských skutků
- 5. Mravnost vášní
- 6. Mravní svědomí
- 7. Ctnosti
- 8. Hřích

3.1.2 Lidské společenství

- 9. Osoba a společnost
- 10. Účast na společenském životě
- 11. Sociální spravedlnost

3.1.3 Boží spása: Zákon a milost

- 12. Mravní zákon
- 13. Milost a ospravedlnění
- 14. Církev – matka a učitelka

3.2 Desatero Božích přikázání

3.2.1 Miluj Pána, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí

- 1. První přikázání
- 2. Druhé přikázání
- 3. Třetí přikázání

3.2.2 Miluj svého bližního jako sám sebe

- 4. Čtvrté přikázání
- 5. Páté přikázání
- 6. Šesté přikázání
- 7. Sedmé přikázání

8. Osmé přikázání
9. Deváté přikázání
10. Desáté přikázání

4. KŘESŤANSKÁ MODLITBA

4.1 Modlitba v životě křesťana

4.1.1 Co je to modlitba

1. ve Starém zákoně
2. v plnosti času
3. v čase církve

4.1.2 Tradice modlitby

4. U pramenů modlitby
5. Cesta modlitby
6. Duchovní vůdcové modlitby

4.1.3 Život modlitby

7. Výrazy modlitby
8. Boj o modlitbu

4.2 Modlitba Páně „Otče náš“

1. Shrnutí celého evangelia
2. Otče náš, jenž jsi na nebesích
3. Sedm proseb

Část IV. – Prvky metodologie

Význam a cíl této části

Psychologické, pedagogické a didaktické vědy prohloubily metodologické postupy při katechetických výkladech. Přistoupilo se ke studiu metod podávání látky katechizmu, zpřesnila se úloha činných metod katecheze, analyzoval se katechetický úkon podle zákonů učení (zkušenost, představa, paměť, inteligence) a vypracovala se diferenciální metodologie podle věku, sociálního prostředí a úrovně psychického rozvoje osoby.

V naší zemi je třeba seznamovat nejen s metodologií katechezí, ale rovněž s metodologií výchovy, neboť evangelizaci dětí z nevěřících rodin bude možno nejsnáze provádět v zařízeních typu „školní družina“ (např. pod názvem „dětské farní středisko“). Je třeba, aby v nich byli vychovatelé, kteří budou schopni při vzbuzení zájmu dětí i katechizovat.

Osobnost a úloha katechety

Všichni katechizovaní a evangelizovaní potřebují, aby je katecheta měl rád. Tento vztah, projevovaný drobnými skutky, je nejzákladnějším přirozeným předpokladem úspěchu hlásání evangelia.

Výborné lidské a křesťanské vlastnosti katechety a snaha žít autenticky evangelium jsou dalšími nezbytnými předpoklady. Katecheta by měl opravdu být „solí země, světlem světa...“ (Mt 5,13) Přitom je též důležité zdůraznit, že činnost hlasatele evangelia musí vyrůstat z jeho důvěrného spojení s Bohem, které se realizuje v modlitbě.

Katecheta by měl též pomáhat dětem, aby v oblastech protinábožensky orientovaných dokázaly unést případný výsměch za to, že chodí do kostela, nábožensky se vzdělávají atp.

Přehled nejnámějších metod

Pojem metody katecheze: Metoda je soubor vědomě zvolených a vykonaných kroků při postupu v katechezi.

Katecheta musí vždy velmi citlivě reagovat na prostředí, v němž probíhá katecheze, ale i na mentalitu a věkový rozptyl žáků ve třídě nebo na faře, v neposlední řadě i na své schopnosti, a volit takové metody, aby katecheze byla srozumitelná.

V češtině vyšly některé knihy o metodách, např. „Katechetické metody“ od B. Groma, F.G. Friemela, MCM, 1993. Je snahou, aby ke každé učebnici existovala metodická příručka pro katechety, v níž by byly ukázány různé způsoby výkladu každého tématu.

Věřoučné poučky

Výhody induktivní metody, které spočívají hlavně v aktivním postoji ducha a v ustavičném odvolávání se na konkrétní skutečnosti při vysvětlování rozumových pojmů, nesmí odsunout do pozadí potřebu a užitečnost věroučných pouček.

Poučky dovolují vyjádřit vhodným, přesným a přitom stručným způsobem myšlenku, a jsou tedy užitečné pro správný obsah víry, a navíc umožňují věřícím nalézt společný způsob vyjadřování. Tímto způsobem učíme děti především vyznání víry, Otče náš, Zdrávas Maria, Desatero atp. (podle VKD, čl. 73, ČBK 1994)

Věřoučné poučky se obvykle předloží a vysvětlí, když objasnění látky dospělo k syntéze.

Zkušenost

Pojmu zkušenost lze rozumět ve třech různých úrovních:

- 1) Zkušenost katechizovaného
- 2) Zkušenost zprostředkovaná, na jejímž pozadí je předávána jistá pravda
- 3) Obecná zkušenost člověka s Bohem

Ad1) Katecheta se musí snažit, aby se lidé stali pozornými k prožívaným zkušenostem a byli otevřeni pro jejich sdělování ostatním. Katecheta z těchto zkušeností vychází a učí lidi rozumět jim ve světle evangelia.

Ad2) Sám Ježíš používal při svém působení, především v podobenstvích, zprostředkovaných zkušeností ze života. jako příklad uveďme jeho zvěstování tajemství Božího království (obchodník, kterému se vydaří jistý obchod, sluhové, kteří rozmnoží – jeden více druhý méně – peníze, dané jim do úschovy...takto vysvětlil eschatologické a tento svět přesahující skutečnosti. Potom naznačil, jaký životní postoj k nim je třeba zaujmout). Z tohoto hlediska i dnešní zkušenosti ve formě příběhů, povídek, vyprávění a interview jsou pomůckou k přezkoumání a přijetí pravd, které tvoří věčný obsah zjevení.

Ad3) Písmo svaté Starého i Nového zákona jako soubor knih inspirovaných Duchem svatým obsahuje mnoho jednotlivých zkušeností lidí s Bohem. Zkušeností Písma využívá katecheta k tomu, aby s jejich pomocí pomáhal lidem nacházet křesťanský smysl jejich existence. Z tohoto hlediska je třeba vidět i zkušenosti církve s Bohem (vedení Božího lidu, svědectví světců v dějinách církve, poznání Boží vůle...).

Vzbuzení a uplatnění víry v rozvoji „nového člověka“

Katecheze se nemůže vyčerpávat pouze předáváním poznání, ale především probouzením a rozvojem víry, která se uplatňuje láskou. Křesťan, který je na cestě ke Kristu poněkud dále, pomáhá tomu, kdo putuje tímž směrem. Je třeba vědět, že všichni jsou na cestě za Kristem a putují do Božího království. Právě víra a Kristův vzor lidského života pomůže v katechizovaných vytvářet postupně nového člověka.

Společenství s Ježíšem mezi námi

Je třeba, aby katecheze probíhaly pokud možno v takovém společenství, jak má na mysli sám Kristus: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni v mém jménu, tam jsem mezi nimi“ (Mt 18,20). Takto přítomný Ježíš pak sám je učitelem a dává každému potřebné světlo k přijetí a realizaci evangelia v jeho životě. Společenstvím je možno nazvat jen takovou skupinu lidí, kteří pochopili, že „v jeho jménu“ znamená žít ve vzájemné lásce.

Úkolem katecheze dětí, tvořících společenství, je mimo jiné vychovávat k životu ve společenství celé církve. To se týká jak dětí při náboženské výchově, tak i ostatních společenství.

Pro adolescenty a mládež je společenství dokonce životní potřebou. Adolescent a mladý člověk se ve společenství ostatních poznává, cítí v něm oporu a povzbuzení (podrobněji viz „Křesťanská společenství mládeže“ autorů J. Graubnera a kol.).

Požadavek vést ke spoluzodpovědnosti se nejlépe uplatňuje právě při katechezi ve společenstvích dospělých.

I smíšená společenství, ve kterých jsou jak adolescenti, tak mladí a dospělí, mají své oprávnění ve vzájemném obohacení zkušenostmi, moudrostí a dynamizmem. Katecheze zpravidla získává charakter společného výzkumu určitého tématu. Nikdy by se nemělo zapomenout ponechat jistý prostor ke vzájemnému sdělování.

Část V. – Katecheze podle věku

Význam a cíl této části

Křesťanskou zvěst je třeba hlásat všem lidem. Formy hlásání se však mají přizpůsobit sociálnímu složení lidí, prostředí, náboženské úrovni, dosaženému vzdělání, věku... Formám katecheze podle věku zde bude věnována zvláštní pozornost, neboť při této příležitosti se bude brát v úvahu fyzický a psychický rozvoj katechizovaných. Přitom je však třeba stále mít na mysli propojení jednotlivých etap vzdělávání tak, aby obraz Krista rostl v duších úměrně se schopnostmi a duchovním rozvojem.

Nejrannější stadia vývoje (věk prenatální, kojenecký, věk batolete)

Již nenarozené dítě v mateřském těle je vybaveno stále více se diferencujícím repertoárem schopností: může se pohybovat, slyšet, chutnat, je citlivé na chlad, teplo, bolest, může dokonce vytvářet obličejovou mimiku a vnímat zvenčí zvuky, vibrace i jiné vlivy a může na ně reagovat. Krátce: nenarozené dítě je již v mateřském těle „učení schopné“.

Jsou to tedy především oba rodiče a okolní prostředí, které mají vliv na počáteční vývoj dítěte.

Jestliže se matka modlí, žije v harmonii se svým okolím, především manželem, připravuje dosud nenarozené dítě na vstup do života, ve kterém je Bůh určující veličinou. Láska, víra i naděje v srdci matky je prvním zvěstováním pokoje, který dal Ježíš těm, kdo ho milují.

Jakékoliv náboženské úkony v kojeneckém věku, spojené s úsměvem, pohlazením dítěte, jsou nejenom svoláváním Božího požehnání, ale i prvními znameními přivolávajícími Toho, který řekl: „Nechte maličké přijít ke mně“ (Mk 10,14). Křížek na čelo, sepnuté ruce, uctivý pohled na kříž, postoj při modlitbě...to vše s postupujícím zráním dítěte vede k jeho přesvědčení o nesmírné důležitosti tohoto tajemného, postupně se otevírajícího světa vztahů mezi Bohem a člověkem.

S rozvojem řeči souvisí první krůčky modlitby, které s dítětem dělají společně nejlépe oba rodiče. Tajemný náboženský svět se tak stává konkrétním, dosud neurčitý lákavý vztah k nadpřirozenu se mění v oslovování Boha Otce, Syna a Ducha svatého. Zároveň s učením modlitby se stávají rodiče prvními zvěstovateli Boha Otce všemohoucího, který stvořil vše kolem nás, Boha Syna, který nás vítá ve společenství věřících, a Ducha svatého, který vnáší do domova radost.

Předškolní věk

Zatímco dítě do 4 let patří „do klína matky“ (mimo jiné v Závěru kongresu o výchově dětí, Philadelphia 1985), v předškolním věku již mohou na dítě působit i jiní vychovatelé. Dítě přestává být „středem pozornosti“ a stává se jedním z mnoha stejně starých jedinců, začínají se uplatňovat vazby k jeho vrstevníkům. Proto se v řadě zemí i na úrovni obecné pedagogiky doporučuje provádět tzv. předškolní přípravu.

U nás již existuje řada mateřských škol s křesťanskou výchovou, které navazují na výchovu v rodině. Ve většině zařízení probíhá soustředění dětí každodenně, někde třeba jen jedenkrát v týdnu. V obou případech vedle všeobecné předškolní výchovy by se měla uskutečňovat i první mimorodinná katecheze.

Pokud to podmínky dovolují, je velice vhodné zvát již tyto děti do kostela na odpovídající dětskou mši nebo alespoň dětskou bohoslužbu slova. V rámci promluvy je možno používat i tabule, obrazového materiálu a jiných vizuálních pomůcek, hraných scének a kvízů. Děti zpívají, formulují jednoduché přímluvy a poděkování, přinášejí obětní dary...

Pro toto období je důležité, aby rodiče zůstali hlavními hlasateli křesťanského poselství, a aby byl v dítěti neustále prohlubován pocit bezpečí domova, tolik potřebný pro vnímání náboženských hodnot. Je dobré vyhradit dítěti určitý přiměřený čas, ve které formou vyprávění, četby atd. ho rodiče uvádějí do tajemství víry.

Školní věk

Příchodem dítěte do školy končí období hry jako jediného zaměstnání. Postupně se v něm rozvíjejí rozumové schopnosti, které se uplatňují při školním vyučování.

Tomuto rozumovému vývoji se musí přizpůsobit i katecheze. Dítě školního věku hledá vysvětlení náboženského života dospělých. Proto pro formování náboženského života dítěte je i v tomto období velmi důležitá rodina, kde vedle poučení vychovávají rodiče především svým příkladem křesťanského života.

Od počátku školní docházky probíhá pravidelná katecheze podle osnov, které schvaluje biskupská konference. Pokud je náboženská výchova součástí osnov, schválených MŠMT ČR (případ experimentu obecná a občanská škola), je třeba dodržovat rovněž ustanovení tohoto orgánu.

Při katechezích je nutné, aby katecheta měl na paměti psychický vývoj dětí během školní docházky a snažil se je chápat jak pozorováním a nasloucháním jim samým, tak studiem vývojové psychologie, pedagogiky atp.

Výchova školních dětí ve víře může probíhat rovnocenně dvěma způsoby:

- v rámci školy v nepovinném předmětu „**NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA**“

- v rámci **farních katechezí**.

V našich zemích mohou být rozdílné podmínky i uvnitř jedné diecéze, zcela jistě pak v různých diecézích. Nejčastější rozdíly jsou v počtu zájemců, dopravním spojení, vhodnosti prostor, postoji vedení školy k tomuto předmětu, stáří a možnosti kněze nebo katechety... Proto je třeba vždy zodpovědně zvážit a optimalizovat místo a způsob konání katechezí.

Kromě systematické katecheze by měla probíhat náboženská formace při liturgii a dalších náboženských shromážděních. K tomu je možno děti sdružovat ve skupinách ministrantů, ve scholách,... Tam jsou děti jednak vedeny ke službě při liturgii, ale současně též k hlubšímu náboženskému životu pro ně přijatelným způsobem.

Další iniciativy (homogenní oddíly skautů, Orel, nábožensky orientované turistické a přírodovědné oddíly...) k rozvoji náboženské dimenze osobnosti dětí přispívají svým specifickým způsobem.

Děti z nábožensky lhostejných rodin

Péče církve však se nemůže obracet pouze na děti, které pocházejí z křesťanských rodin, ale musí se snažit oslovit i děti z rodin nábožensky lhostejných a nevěřících. Tam, kde rodiče dovolí, aby děti mohly navštěvovat školní nebo farní katecheze, je možno začlenit je do společenství dětí z věřících rodin a přitom jim věnovat zvláštní, někdy i individuální péči.

V naší zemi existují rozsáhlé krajiny s velmi malým počtem kněží a není v jejich silách individuálně přistupovat k dětem, které nenavštěvují žádné křesťanské shromáždění. Tam jsou zvláštním způsobem všichni věřící laici povoláváni k tomu, aby při respektování osobní svobody jednotlivce i nedotknutelnosti rodiny tyto děti evangelizovali.

Jako pomoc k řešení se jeví zřizování tzv. dětských farnostních středisek, již dříve zmíněných. K jejich realizaci stačí zpravidla dvě místnosti s nezbytným hygienickým příslušenstvím. Za obětavého dozoru některých laiků si děti mohou v jedné z místností hrát. Druhá slouží jako studovna a pracovna, zároveň ať slouží jako místo konání evangelizačních setkání, neboť „při respektování svobody vyznání a svědomí dětí a jejich rodin... se katolická škola (a tedy i v tomto případě církev) nemůže zřici svobody hlásání evangelní zvěsti a vykládání hodnot křesťanské výchovy. Je to její právo a povinnost. To by mělo být zřejmé všem, že vykládat a předkládat není totéž co vnučovat. Vnučování totiž obsahuje morální násilí, které sama evangelní zvěst a nauka církve rezolutně odmítá“ (Dokument „Náboženský rozměr výchovy v katolické škole“, Řím 7.4. 1988).

Děti ze zvláštních škol a děti, které školy nenavštěvují

Každý člověk má právo slyšet evangelní zvěst podle míry možnosti svého chápání. „Některé kategorie mladých lidí..vyžadují pro své zvláštní postavení i zvláštní pozornost. Jde hlavně o tělesně a duševně postižené. I oni mají právo, aby poznali jako jejich ostatní vrstevníci 'tajemství víry'“ (CT čl. 41). Církev nemůže opomíjet ani děti, které jsou tělesně nebo mentálně postižené nebo jiným způsobem handicapované. Tyto děti mohou prodělat katechezi buď v plné míře a nebo tak, jak jim dovolují jejich schopnosti a rozumový rozvoj. K jejich odpovědnému vedení by si měli katecheté doplnit příslušné znalosti ze speciální pedagogiky. V dnešní době již na teologických fakultách v Praze i v Olomouci existují odborné práce z této problematiky, v Českých Budějovicích je speciální pedagogika zařazena mezi vyučovací předměty.

Pubescentí, adolescenti a mládež

Období dospívání staví před mladé určité úkoly. Vychovatelé i katecheti jim musí pomáhat, avšak mladí, jakmile poznají svůj úkol, chtějí a musejí se podílet sami na jeho řešení. Odborníci uvádějí následující úkoly, které musí každý mladý člověk přijmout:

- Přijetí vlastní fyziky (tělesná podstata) a účelné využití vlastního těla (dobrá fyzická kondice, ovládnutí těla, vyrovnání se se svým vzhledem...)
- Získání mužské nebo ženské sociální role
- Získání emocionální nezávislosti na rodičích a ostatních dospělých
- Příprava na povolání a volba povolání
- Příprava na sňatek, kněžskou nebo řeholní dráhu atd.
- Snaha o nabytí sociálně odpovědného jednání
- Získání etického systému hodnot
- Přijetí a vývoj názoru na svět

(R. J. Havighurst, Development tasks and education, New York, 1972)

- Důležitým úkolem dozrávání mladého člověka je vybudování samostatného osobního vztahu k Bohu.

Vývojová psychologie v souvislosti s industriální a postindustriální společností popisuje jevy, které snadno vyvolávají krizi člověka. Ta se projevuje zvláště naléhavě ve věku dospívání (v krajnosti může vyvolávat i vznik extremistických organizací mládeže, u nás např. skinhead, anarchisté, různé rasistické skupiny atp.).

Proces identifikace sebe sama je charakteristickým procesem pro toto období. Je třeba, aby církve v budoucnu vycházela důsledně z perspektiv mladých lidí a snažila se je v procesu identifikace fundovaně oslovit nabídkou víry.

Adolescenti po skončení školní docházky odcházejí na jiné školy nebo učiliště. Často to vyžaduje, aby bydli po určitou dobu mimo svou rodinu. Kněží a katecheté se snaží, aby adolescentům umožnili buď zůstat ve spojení s jejich domovskými farními společenstvími nebo nalézt společenství ve svých nových působištích. Společenství dostávají již poněkud jiný charakter – mladí postupně přebírají určité dílčí úkoly, snaží se je řešit a tím se jim opět navrácí pocit rovnováhy, který ztratili více či méně bouřlivým tělesným, duševním i duchovním vývojem, vyvolaným dospíváním. Katecheze v těchto společenstvích se blíží diskusi. Je dobré, aby mládež sama si vždy vykypovala bloky svého zájmu a ty se pak systematicky do hloubky probíraly. Je žádoucí, aby vždy při těchto diskusích byl přítomen někdo (kněz, katecheta atp.) s hlubším teologickým vzděláním. Je však stejně žádoucí, aby tento člověk zasahoval do diskuse vhodným způsobem a to jen v případě, kdy se úvahy a názory mladých octnou mimo učení víry.

Mládež drogově a jinak závislá

V naší společnosti neustále narůstá počet mladých, kteří užívají drog, jsou závislí na alkoholu, hazardních hrách automatů nebo dokonce kriminálními delikventy. Církve i k těmto lidem hledá cestu. Často se mladí lidé ocitají v uvedených závislostech vlivem špatné výchovy v nedostatečně funkčních rodinách, z nichž vyšli, tedy bez vlastního zavinění. Pro takové mladé lidi je nabídka obrácení a života podle evangelia často jediným přesvědčivým motivem, který jim dá sílu rozhodnout se ke změně života. Je třeba, aby v návaznosti na různé odborné poradny se těmto lidem věnovali někteří kněží a katecheté, znalí této problematiky. Při katechezích takové mládeže jde především o zvěstování základního faktu, že Bůh je má i přes všechny jejich potíže a viny rád a ví, jak je těžké se od nich osvobodit.

Mládež nezaměstnaná

V postkomunistických zemích se objevuje dříve nebývalý jev – nezaměstnanost. Řada lidí, především mladých, ztrácí zaměstnání z důvodu likvidace podniků a nedostatečně rychlým vznikáním nových pracovních příležitostí. V obecné sociální úrovni jsou pro ně zakládány JOB kluby, které se starají o to, aby v důsledku nezaměstnanosti nenastal u nich rozklad osobnosti. Prostřednictvím dramatické výchovy a dalšími metodami je např. učí komunikovat s lidmi na pracovních úradech i jinde a chovat se způsobilé. Zároveň se starají, aby se mladí mohli rekvalifikovat do jiných povolání, kde je více pracovních příležitostí.

Církev by těmto lidem měla přinést Kristovu radostnou zvěst, ukázat na konečnost každého pozemského trápení a Boha představit v jeho transcendentním rozměru, připraveného pomoci jim řešit jejich momentální situaci – „...u Boha je možné všechno“ (Mt 19,26). Tak obrací jejich pozornost k modlitbě a svátostem, a tedy k důvěře v Boží pomoc v této situaci. Mladý člověk v síle modlitby opět získává ztracenou jistotu, je schopen se objektivněji posuzovat a nacházet své správné místo na trhu práce.

Dospělý věk

Jestliže Všeobecné katechetické direktorium zdůrazňuje význam katecheze dospělých (VKD, čl. 92-94, ČBK 1994), platí to tím spíše pro naše země. Současná generace dospělých je vykořeněná, otřesená proměnami, často znechucená, a proto katechezi dospělých je třeba věnovat dostatek času a přijmout její náročnost. To platí rovněž pro katechumenátní přípravu dospělých.

V mnoha krajích naší vlasti je i u dospělých prvním a naléhavým krokem evangelizace, která předchází vlastní katechezi. jedná se o jinou evangelizaci než v podmínkách obvyklých misijních území. Zde je to těžší, neboť panují předsudky – mnoho lidí hodnotí křesťanství jako odepsanou záležitost nebo v něm vidí jen alternativu svržené komunistické diktatury.

I Všeobecné katechetické direktorium silně zdůrazňuje potřebu katecheze dospělých a uvádí následující důvody:

- a) Závazky společenského života, rodinné, pracovní, občanské a politické zodpovědnosti vyžadují, aby dospělí dosáhli vlastní vhodnou křesťanskou formaci ve světle Božího slova (srv. AA 29-32). Je třeba napomáhat harmonizaci činnosti zaangažovaných v katechezi dospělých a těmi, kteří se angažují v různých formách laického apoštolátu.
- b) Vlastnosti a schopnosti, které dosahují dokonalosti v dospělém věku – životní zkušenost, osobní zralost, ... – je třeba pěstovat a osvětlovat Božím slovem.
- c) Dospělý musí překonat jisté krize, které, ačkoliv jsou méně zjevné než u adolescentů, nelze pokládat za méně nebezpečné a méně hluboké. Nejčastějšími jsou u nás krize manželství (v ČR je téměř polovina manželství rozvedených). V takových chvílích je třeba neustále osvětlovat, rozvíjet a chránit víru.

Zvláštní kategorií v péči o dospělé jsou **katecheze při význačných příležitostech**. Jde především o přípravu při příležitosti přijetí některé ze svátostí:

- bezprostřední příprava na přijetí svátosti manželství – zkušené kněží – katecheté doporučují, aby se konalo alespoň 6 dvouhodinových katechezí
- příprava rodičů na křest malého dítěte – alespoň 4 katecheze – katechumenátní příprava dospělých – podle CIC 83 alespoň jeden rok

- Katecheze při příležitosti nemoci vlastní nebo příbuzných, při úmrtí blízkých osob, živelných katastrofách, ztrátě nebo změně zaměstnání atp.:

V těchto případech bývají lidé zvláště otevření pro přijetí evangelia – je nutno postupovat individuálně případ od případu, ale nelze katecheze opomenout.

Dospělý člověk je obvykle způsobilý pro společenství a pro mezilidské vztahy.

Způsobilost a potřeba žít ve společenství se uplatňuje v oblasti rodinných zodpovědností a vztahů společenského života. Ty však někdy mohou být prostředkem a zároveň překážkou společenství s jinými.

Lidé velmi často pociťují samotu, zvláště v moderní společnosti.

Katecheze má ukázat, že Bůh, jenž je Láska, je původcem církve, společenství víry a rozněcuje touhu po společenství se všemi lidmi. Manželům připomíná, že jejich důvěrné spojení silou svátosti manželství naznačuje a uskutečňuje tajemství jednoty a plodné lásky mezi Kristem a církví (srv. Ef 5,32).

V rámci malých církevních společenství bude muset katecheze dospělým pomáhat žít naplno křesťanskou lásku a dokázat, že na základě lásky, jež je výrazem společné zkušenosti, je každý povinen pomáhat ve víře i jiným.

Katecheze se snaží přivést člověka k tomu, aby respektoval hierarchii hodnot, pochopil význam života a smrti ve světle života a zmrtvýchvstání Ježíše Krista a na základě Kristova příkladu a příkladu světců zdokonaloval svou osobnost.

Stáří

Pastorační důležitost této životní fáze se dosud neuznává v potřebné míře. V současnosti se počet starých lidí v Evropě, tedy i u nás, neustále zvětšuje.

Starí lidé mohou společnosti poskytnout velké služby svou pracovitostí, často nesprávně oceňovanou, a svědectvím svých zkušeností. Utrpení, které musejí mnozí z nich prožívat, má ve spojení s Kristovou obětí nesmírnou cenu pro celou církev. „Nic jiného nepotřebuje svět víc než ty, kteří nesou kříž a modlí se“ (Jan Pavel II. v promluvě k nemocným).

Pomocí katecheze lze též pomáhat starým lidem připravit se na smrt, která je biologicky blízka a společensky je mnohdy již skutečností, neboť ostatní již od jejich činnosti nic nečekají.

Katecheze má vést staré lidi k prohloubení modlitby a ukazovat jim, že prostřednictvím ní mohou pomáhat druhým lidem až do posledních dnů svého života. Má je též vychovávat k nadpřirozené naději, díky níž se smrt pokládá za přechod do pravého života a za krok v ústřety Božskému Spasiteli. Tak se stáří může stát znamením Boží přítomnosti, nesmrtelnosti a budoucího vzkříšení. Jde zde o eschatologické svědectví a starí lidé ho mohou poskytovat trpělivostí k sobě i k druhým, laskavostí, modlitbami k Boží oslavě, duchem chudoby a důvěrou v Boha.

Církev by měla pomoci starým lidem dávat najevo, že jejich křesťanská víra září tím jasnějším světlem, čím více se přibližuje smrt.

V našem prostředí by kněží měli úzce spolupracovat s instituty zasvěceného života s apoštolátním zaměřením, kde je již mnoho zkušeností s pravidelnou duchovní péčí o staré lidi. Kromě toho podle principu subsidiarity je třeba pomáhat těmto lidem zapojovat se odpovídající činností v aktivitách farností, případně i v pracovním procesu.

Část VI. – Pastorační služby slova

1. PASTORAČNÍ ČINNOST

Pastorační činnost vyžaduje přiměřené orgány, které na území České republiky určuje Česká biskupská konference. Jsou to:

a) KATECHETICKÁ KOMISE ČBK: Jejími členy jsou zástupci jednotlivých diecézí (kněz, pověřený vedením katechetické činnosti v diecézi příslušným diecézním biskupem a z každého diecézního katechetického centra nejméně jeden laik). Této komisi mohou pomáhat v řešení jednotlivých úkolů přizvaní odborníci. Katechetickou komisí ČBK (dále zkratka KK ČBK) jmenuje a řídí biskup, pověřený ČBK péčí o pastorači. V katechetické oblasti je jeho poradním sborem. V jeho nepřítomnosti řídí činnost KK její sekretář, jmenovaný do funkce ČBK.

b) STÁLÉ VÝKONNÉ ÚŘADY na úrovních diecézních a celonárodních.

2. ZŘÍZENÍ A ČINNOST STÁLÝCH VÝKONNÝCH ÚŘADŮ

Diecézní struktury

Dekretem PROVIDO SANE (AAS 27, 1935, str. 151 n.) bylo ustanoveno DIECÉZNÍ KATECHETICKÉ STŘEDISKO, které vede celou organizaci katechetické činnosti v diecézi. Jeho úkolem je zároveň podporovat a řídit práci vikariátních (děkanátních) katechetických středisek.

Diecézní katechetické středisko je součástí každé biskupské kurie, je orgánem, kterým biskup řídí a usměrňuje všechny katechetické činnosti. Žádná diecéze nemůže být bez katechetického střediska.

DKS rozpracovává programy činnosti vždy pro konkrétní možnosti své diecéze, pečuje o registraci, vzdělávání i stálou formaci katechetů v diecézi, zabezpečuje pořádání exercicií pro katechety, občasně navštěvuje vikariátní (na Moravě děkanátní) setkání katechetů a po dohodě s biskupem nebo generálním vikářem alespoň jednou do roka vikariátní konference kněží. Provádí evidenci vydaných kanonických misí a stará se o katechetické pomůcky.

Další náplň činnosti DKS stanovuje příslušný diecézní biskup.

Stálé celostátní struktury

Organizování katechetické činnosti v rámci každé biskupské konference má rovněž jistou celonárodní strukturu. V ČR je to NÁRODNÍ KATECHETICKÉ STŘEDISKO ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE. V jeho čele stojí kněz – NÁRODNÍ ŘEDITEL PRO KATECHETIKU, který může zastávat též funkci sekretáře KK ČBK. Jeho úkolem je pod vedením biskupa – předsedy KK ČBK – řídit činnost NKS ČBK. I když zpravidla vykonává tuto funkci externě, měl by mít vyhrazeny pro přítomnost na NKS alespoň určité úřední hodiny a dny v každém měsíci. Kromě toho má NKS stálého zaměstnance – laika s ukončeným teologickým vzděláním. Tento PRACOVNÍK NKS organizačně patří do sekretariátu ČBK.

NKS ČBK pod vedením kolegia biskupů ČBK a ve spolupráci s nimi, zejména pak s biskupem pověřeným péčí o pastorači, zabezpečuje katechetickou činnost na národní úrovni (v ČR jde též o celostátní úroveň) a spolupracuje s jinými iniciativami, majícími účast na službě slova u nás i v zahraničí (viz VKD, čl. 125, ČBK 1994).

Přehled činnosti NKS ČBK

K řádnému rozvoji pastorace služby slova je třeba, aby NKS zajišťovalo následující činnosti:

- 1) Přípravovat pravidelně každoročně rozbor současného stavu religiozity a účinků pastorace služby slova
- 2) Pružně reagovat na vztahy mezi církví a naším státem (zatím není uzavřena žádná úmluva, konkordát, odluha...)
- 3) Z výsledků průzkumu o účincích pastorace služby slova a v návaznosti na ostatní pastorační snahy stanovit konkrétní „Program činnosti“. Ten bude pak jednotlivými DKS zpracován a dále konkretizován pro každou diecézi.
- 4) Navrhovat a připravovat způsob formace katechetů a jiných pastoračních pracovníků.
- 5) Zabezpečovat vypracování a realizaci vhodných pomůcek pro katechezi.
- 6) Napomáhat správné organizaci katecheze na celém území ČR. K tomu účelu navštěvovat i některá vikariátní setkání katechetů na celém území ČR.
- 7) Sladit evangelizační a katechetickou činnost s ostatními oblastmi pastorace.
- 8) Zadávat výzkumné práce související s pastorační činností služby slova a případně se na nich podílet.
- 9) Spolupracovat s Národními katechetickými středisky jiných států, účastnit se mezinárodních sympozií o katechetice a obdobné tematice a aktivně přispívat svými zkušenostmi.

3. KOORDINACE KATECHETICKÉ ČINNOSTI S CELKOVOU PASTORAČNÍ ČINNOSTÍ

Katechetická činnost je koordinována se všeobecnou pastorační činností prostřednictvím spolupráce národního a diecézních katechetických středisek se středisky pastoračními a dalšími odborníky – knězi i laiky – tak, aby se křesťanská společnost harmonicky rozvíjela a sledovala jediný základní cíl (srv. apošt. list *Motu proprio* Pavla VI. *Ecclesiae Sanctae*, č. 17) U nás přichází v úvahu spolupráce s biblickým, liturgickým a ekumenickým hnutím, s centry pro rodinu, sekcí pro mládež, laickým apoštolátem, Charitou atp.

Katechetická činnost na národních a diecézních úrovních je též vzájemně propojena s přednášejícími těchto oborů na teologických fakultách v Praze, Olomouci a Českých Budějovicích i s jejich výchovným působením na stávající i budoucí katechety.

Koordinaci je třeba zajistit již od navrhování a projektování vlastního konkrétního plánu katechetické a pastorační činnosti.

4. PASTORAČNÍ PLÁN

Přehled současného stavu

Přehled současného stavu o účincích pastorace služby slova bude prováděn každý rok sběrem dat pomocí předem připravených dotazníků, které jednotně vypracuje NÁRODNÍ KATECHETICKÉ STŘEDISKO ČESKÉ BISKUPSKÉ KONFERENCE (dále NKS ČBK) vždy pro celé území České republiky. Průzkum se provede až na úroveň jednotlivých vikariátů (na Moravě děkanátů). Každé DKS předá souhrn těchto zpráv ze všech vikariátů patřících do dané diecéze na NKS ČBK ve stanovených termínech. To pak vyhotoví

přehledovou zprávu o situaci a předá ji jednak ČBK, jednak ji použije při sestavování „programu činnosti“.

Konkretizace pastoračního plánu služby slova

Pastorační plán služby slova bude sestavován vždy rámcově alespoň na tři následující roky, na nejbližší rok bude vždy podrobně rozpracován. Tento plán bude sestavovat komise, jmenovaná na návrh NKS a DKS biskupem pověřeným ČBK péčí o katechetiku. Návrh plánu bude předložen nejprve KK ČBK a po připomínkování předložen ke schválení ČBK.

Formace katechetů

I když uplynula již řada let od pádu totality, je stále velmi málo lidí, kteří jsou schopni a ochotni rozhodnout se pro službu katechety, která zatím není náležitě doceněna. Mnoho katechetů dnes musí pracovat zdarma a jsou tedy nuceni konat tuto službu po svém zaměstnání. I katecheté, kteří jsou placeni školami nebo školskými úřady, nemohou zatím získat plný počet hodin a tudíž stálé zaměstnání s nárokem na placenou dovolenou a dávky při nemoci. Proto je třeba, aby katecheté byli na jedné straně v této nelehké činnosti neustále povzbuzováni svými pastýři, na druhé straně to klade nároky na církevní orgány včetně NKS ČBK, aby:

- získávaly postupně prostor a uznání potřeby této činnosti v útvech MŠMT ČR, mezi pedagogy i laiky,
- získávaly vyšší prioritu pro katechetickou činnost i uvnitř církve.

Systematická pastorační činnost služby slova bývá často bez úspěchu, jestliže ji nevykonávají náležitě připravení lidé, i ty nejlepší pracovní pomůcky jsou neúčinné, pokud je nepoužívají přiměřeně připravení katecheté. Formace katechetů během jejich působení – a to jak přípravná, tak průběžná – má přednost před jakoukoliv jinou činností (tvorba a obnova učebnic nebo jiných pomůcek, zlepšování organizace katechetické činnosti,...)

a) Přípravná formace budoucích katechetů

O přípravu budoucích katechetů jak pro školství, tak pro působení ve farnostech, se starají především **TEOLOGICKÉ FAKULTY PŘI JEDNOTLIVÝCH UNIVERZITÁCH a VYŠŠÍ TEOLOGICKÉ ŠKOLY (INSTITUTY)**. Osnovy studia pro přípravu budoucích katechetů, studujících na těchto školách, jsou v kompetenci vedení těchto fakult a ČBK.

Vzhledem k malým možnostem katechetů získávat plný úvazek katechezemi, doporučuje se vyřešit na teologických fakultách dobrou prostupnost se studiem na pedagogických fakultách, aby byla zajištěna pro budoucí katechety možnost učit na základních školách i jiné předměty.

V diecézích, kde teologické fakulty neexistují a nebo nemohou uspokojit současnou potřebu katechetů, se pořádají **KATECHETICKÉ KURZY**. Katechetické směrnice ČBK pro tyto kurzy stanovují seznam nepominutelných předmětů:

b) Teologické předměty

- základy fundamentální teologie a dogmatiky
- základy liturgiky a pastorální teologie
- katechetika
- biblistika (Starý a Nový zákon)
- základy morální teologie

- církevní dějiny
- duchovní život

c) Pedagogické předměty

- obecná psychologie
- psychologie dítěte
- pedagogika
- metodika katechezí

Při ukončení jakékoliv z uvedených forem studia je nutno, aby studující získal DOKLAD O ABSOLVOVÁNÍ ŠKOLY (KURZU).

Na základě dokladu o absolvování studia požádá kněz, který daného katechetu potřebuje pro pomoc při katechezích, diecézního biskupa o udělení KANONICKÉ MISE. Dobu platnosti kanonické mise stanovuje diecézní biskup. Lze obecně doporučit, aby byla doba platnosti kanonické mise jeden rok. Při zahájení školního roku bude tedy nutno požádat o udělení kanonické mise znovu.

BEZ DOKLADU O UKONČENÍ STUDIA A KANONICKÉ MISE NESMÍ NIKDO PROVÁDĚT OFICIÁLNĚ NÁBOŽENSKOU VÝCHOVU NA ŠKOLÁCH ANI FARNÍ KATECHEZE.

Ukončení katechetického kurzu a udělení kanonické mise opravňuje katechetu k působení ve farnosti, při působení na státních a jiných školách je třeba dbát platných pokynů MŠMT ČR.

d) Průběžná formace katechetů

Katecheté musejí být během své pastorační činnosti neustále formováni jednak duchovně, jednak odborně po stránce teologicko – pedagogické.

Kněží a katecheté pracující na celonárodní nebo celodiecézní úrovni: Mají povinnost alespoň jednou do roka zúčastnit se jednotýdenního soustředění, kde bude probíhat jak formace duchovní, tak odborná. Kromě toho se podle možností a nabídky zúčastní různých seminářů i studijních pobytů u nás i v jiných zemích.

Kněží a jáhni provádějící katecheze: Jejich duchovní formace je zajišťována v rámci svěšeného poslání. Pro jejich odborný katechetický růst je třeba uspořádat odborné přednášky či semináře.

Katecheti působící na školách a ve farnostech: Mají povinnost zúčastňovat se pravidelně – zpravidla jednou za měsíc – formačních setkání ve svých vikariátech (na Moravě děkanátech). Za jejich duchovní vedení odpovídá kněz, pověřený péčí o katechety příslušným biskupem. Za organizační stránku setkávání katechetů i jejich odborné vedení zodpovídá příslušné DKS.

Tato setkání obsahují duchovní a odborné informace i vzájemné sdílení zkušeností mezi katechety.

5. PRACOVNÍ POMŮCKY

K pracovním pomůckám patří:

- Všeobecné katechetické direktorium a z něho vycházející „Katechetické směrnice ČBK“ (později Národní katechetické direktorium)

- Písmo svaté Starého i Nového zákona, Katechismus katolické církve a z nich vycházející dětské katechizmy a učebnice náboženské výchovy
- didaktické texty (metodiky ke katechizmům, metodiky k učebnicím, další pedagogicko-didaktické texty)
- audiovizuální pomůcky
- příručky pro katechety

Katechetická direktoria

Všeobecné katechetické direktorium je všeobecnou směrnicí pro tvorbu národních katechetických direktorií. Na jeho základě byl vypracován tento „NÁRODNÍ DOKUMENT“, který po schválení ČBK je závazný pro celé území ČR. Nejpozději do tří let po vydání Národního dokumentu vypracuje NKS ČBK v součinnosti s KK ČBK návrh „NÁRODNÍHO KATECHETICKÉHO DIREKTORIA“, předloží ke schválení ČBK a poté Apoštolskému Stolci.

Písmo svaté, Katechismus katolické církve a z nich vycházející učebnice náboženské výchovy

Písmo svaté Starého a Nového zákona je základní posvátnou knihou katolické církve, která ho přijímá jako dílo inspirované Duchem svatým. Každé jeho vydání, které kněz nebo katecheta použije při katechezi, musí být církevně schváleno. Při katechezích je nutno stále se na Písmo svaté obracet a seznamovat s jeho obsahem adresáty katecheze a naučit je s ním pracovat. Koncepce učebnic musí být taková, aby během celého vyučovacího cyklu zahrnula všechny podstatné části poselství bible.

Katechismus katolické církve je oficiálním dokumentem, jehož překlad musí být schválen Apoštolským stolcem, a je proto závazný pro všechny věřící katolické církve ČR. Praxe ukáže, zda bude nutno obecnou verzi katechizmu ještě přepracovat do podoby katechizmu pro dospělé.

Dětské katechizmy a katechizmy pro mládež musí být rovněž schváleny ČBK a Apoštolským stolcem. V ČR budou dětské katechizmy vznikat v průběhu platnosti „Katechetických směrnic ČBK“.

Všechny učebnice pro katechezi, napsané jak pro děti, tak pro dospělé, musejí z katechizmu vycházet a musí se ve svém souboru dotýkat všech pravd víry v katechizmu obsažených v rozsahu odpovídajícím věku. Bez schválení ČBK nesmí být žádná učebnice nadále vydána.

Didaktické texty

Ačkoliv žádný didaktický text nemůže nahradit živé předávání křesťanského poselství, jsou tyto texty důležité pro doložení křesťanské tradice a dalších prvků předávání křesťanské katecheze (viz VKD, čl. 120, ČBK 1994).

Takovéto texty musí být redigovány odborníky v oboru katechetiky a konzultovány s dalšími odborníky.

Zvláštní postavení mezi didaktickými texty mají **METODICKÉ PŘÍRUČKY PRO KATECHETY**. Musí obsahovat:

- vysvětlení poselství spásy (včetně odvolávek na prameny s přesným označením toho, co patří do pokladu víry a učení církve a toho, co je pouze mínění teologů)

- psychologické a pedagogické rady
- metodologické pokyny
- metodické příručky pro rodiče

Diecézní katechetická střediska rovněž vydávají svůj **DIECÉZNÍ KATECHETICKÝ VĚSTNÍK**, který obsahuje pokyny a pomůcky pro náboženskou výchovu dětí s ohledem na roční dobu a momentální situaci u nás i ve světě. Věstník dostávají všichni kněží i katecheté. Při stanovení teologicko-didaktické náplně je velmi vhodná spolupráce všech diecézí.

Audiovizuální pomůcky

Audiovizuální pomůcky se užívají hlavně:

- a) jako dokumentární prostředky na obohacení objektivních prvků katechetického vyučování; pro toto použití mají být pravdivé, přesné a didakticky jasné.
- b) jako symboly pro výchovu citlivosti a obrazotvornosti; v tomto případě musí vzbuzovat smysl pro krásu a mít podmanivou sílu.

V oblasti audiovizuálních pomůcek se vyžaduje plnění dvou úloh:

- používat jen autentická zpracování biblických a jiných textů, (pozor na umělecky svobodně ztvárněná díla)
- formovat katechety k správnému používání těchto pomůcek: katecheti často nepoznají smysl a funkci řeči obrazů, audiovizuální pomůcky nevhodným používáním dosti často přivádějí k pasivitě, nikoli k aktivitě atp. (viz VKD, čl. 122, ČBK 1994).

Hromadné sdělovací prostředky

Hromadné sdělovací prostředky mají mimo jiné sílu vtisknout aktuálním faktům, institucím a myšlenkám, o nichž mluví, ráz skutečnosti, a naopak vyvolat u veřejnosti dojem nedůvěry k tomu, o čem mlčí.

Hlásání spásy musí proto najít místo i v komunikačních prostředcích (srv. IM3). Církev má působit zejména dvěma způsoby:

- 1) intervenovat při výběru programů těchto institucí
- 2) tvořit programy vlastní a hromadným sdělovacím prostředkům je nabízet. Protože tato činnost je většinou náročná časově i finančně, je potřebná spolupráce skupin expertů v tomto oboru, aby náboženské pořady měly opravdu dobrou úroveň. „Katecheze má vychovávat křesťany, aby dobře rozpoznávali podstatu a hodnotu toho, co masmédia předkládají. K tomu je však třeba mít technickou znalost řeči uvedených prostředků“ (VKD, čl. 123, ČBK 1994).

6. MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE A VZTAHY S APOŠTOLSKÝM STOLCEM

Mezinárodní spolupráce

Apoštolský Stolec velmi doporučuje mezinárodní spolupráci v katechetické oblasti: „Protože je třeba uvést do souladu pastorační cíle mezi blízkými státy, bude v omezené míře podle finančních možností umožněno některým pracovníkům studovat na mezinárodních institutech, jít na krátkodobé či dlouhodobé stáže, navštěvovat některá symposia o katechetické činnosti, případně vypracovávat pomůcky, společné pro více zemí a provádět společný vědecký výzkum...“ (VKD, čl. 132, ČBK 1994).

Při provádění mezinárodní katecheze, např. pro turisty, emigranty atp., je třeba dbát na rozdílnost kultur, řeči, zvyků, a bratrsky přijímat emigranty a obyvatele jiných národností.

Mezinárodní spolupráce musí respektovat zodpovědnost a podmínky místních církví. V našich podmínkách je třeba si též uvědomit u každé akce její organizační zabezpečení a vždy řádně dohodnout získání a způsob finančních nákladů.

Apoštolský Stolec a Posvátná kongregace pro klerus

„Jako byl apoštol Petr ustanoven za hlavu apoštolského sboru a za základ, na němž je vybudována církev, tak Petrův nástupce římský papež (srv. LG 22) je viditelnou hlavou biskupského kolegia i celého Božího lidu. Rozvíjí svůj všeobecný učitelský a správcovský úřad jako Kristův zástupce a pastýř celé církve (srv. LG 22) pro duchovní dobro Božího lidu a pro jeho růst. Tuto svou funkci může svobodně vykonávat různými způsoby podle potřeb církve, tzn. osobně, prostřednictvím kolegia nebo s biskupy celé církve. Osobně vykonává svou funkci vlastními intervencemi nebo úředními akty, především prostřednictvím dikasterií Římské kurie.

Ústřední zodpovědnost za katechezi pro území se všeobecným právem je svěřena Kongregaci pro klerus (Úřad II). Kongregace má ve své náplni podněcovat, koordinovat a řídit vše, co se vztahuje na hlásání Božího slova a na apoštolská díla; zveřejňovat zprávy a napomáhat, nakolik je to možné, spolupráci mezi různými národy.

Usiluje o posílení a řízení úřadů, které jsou v čele katecheze.

Kontroluje a schvaluje katechetická direktoria, katechizmy a programy hlásání Božího slova připravené biskupskými konferencemi. Podněcuje národní katechetické kongresy a schvaluje nebo svolává mezinárodní kongresy (srv. apošt. konst. Regimini Ecclesiae Universae, č. 69; List státního sekretariátu z 20. srpna 1969, č. 143741; (VKD, čl. 133-134, ČBK 1994).

V České republice bude veškerý styk s Apoštolským stolcem zabezpečován prostřednictvím České biskupské konference a příslušného vyslance Apoštolského stolce v ČR.

Tyto směrnice schválilo plénum České biskupské konference na 10. zasedání dne 9. listopadu 1994 v Badíně a rozhodlo vydat je jako závazné až do vydání Národního katechetického direktoria.

V Praze, 27. listopadu 1994, na 1. neděli adventní

Mons. Jan Graubner
arcibiskup olomoucký
předseda katechetické komise ČBK

Miloslav kardinál Vlk
arcibiskup pražský, primas český
předseda ČBK

POUŽITÉ ZKRATKY

DOKUMENTY II. Vatikánského koncilu

AA – Apostolicam
AG – Ad gentes divinitus

CD – Christus Dominus
IM – Inter mirifica
LG - Lumen gentium
SC - Sacrosanctum concilium

OSTATNÍ

IO – Inter oecumenici
VKD – Všeobecné katechetické direktorium
EN – Evangelii nuntiandi
CT – Catechesi tradendae
CIC – Codex iuris canonici
UTS – závěrečný dokument synody O nové evangelizaci Evropy
AAS – Acta Apostolicae Sedis
ČBK – Česká biskupská konference
KK ČBK – Katechetická komise České biskupské konference
NKS ČBK – Národní katechetické středisko České biskupské konference
DKS – Diecézní katechetické středisko